

Armoede en stedelijke armenzorg

Op 18 november 1992 organiseert de werkgroep Stedengeschiedenis een studiedag over 'Armoede en stedelijke armenzorg'. De bijeenkomst heeft plaats in het Academiegebouw van de Universiteit van Utrecht, Domplein 29, zaal 19.

De agenda bevat de volgende onderdelen:

- 10.30-11.45 Joke Spaans (Fryske Akademy) over 'Armenzorg en liefdadige instellingen in Leeuwarden van 1500 tot 1800', aansluitend discussie.
- 11.45-13.00 José de Kruif (Rijksuniversiteit Utrecht) 'Honderdvijftig jaar armenzorg in Den Bosch 1750-1900', aansluitend discussie.
- 13.00-14.00 Lunch
- 14.00-15.15 Marco van Leeuwen (Koninklijke Akademie/Rijksuniversiteit Utrecht), 'Bijstand in Amsterdam ca. 1800-1850, Armenzorg als beheersings en overlevingsstrategie', aansluitend discussie.
- 15.15-16.30 Frans Smits (NWO/Universiteit van Amsterdam), 'Biografische schetsen van een aantal arme Amsterdamse gezinnen, 1870-1914', aansluitend discussie

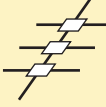
Joke Spaans, Armenzorg en liefdadige instellingen in Leeuwarden van 1500 tot 1800

Het is de bedoeling dat dit onderzoek zich concentreert op Leeuwarden. Maar, aangezien de bronnen voor Friesland vooral voor de zestiende eeuw niet zeer rijk zijn zullen een aantal Friese steden en mogelijk ook plattelandsgemeenten vergelijkenderwijs in het onderzoek worden betrokken. Joke Spaans wil voor deze plaatsen nagaan welke instellingen voor armenzorg er in de loop van de genoemde periode functioneerden, in hoeverre zij inspeelden op lokaal bestaande behoeften en of/hoe de overheid de werkzaamheden van particuliere en kerkelijke instellingen coördineerde en zo dienstbaar maakte aan het stadsbelang. Uiteraard zal daarbij gekeken worden naar specifiek Friese ontwikkelingen. In vergelijking met Hollandse steden, maar ook met bijvoorbeeld Kampen, lijken Friese stadsbesturen meer moeite te hebben om hun invloed te doen gelden in stedelijke gast en weeshuizen. Zij vonden de Friese adel op hun weg, die, in ruil voor schenkingen, collatieplaatsen in de instellingen verwierf. Dit verminderde de toegankelijkheid ervan voor de burgerij.

José de Kruif, Honderdvijftig jaar armenzorg in Den Bosch 1750-1900

In de Nederlandse historiografie is tot nu toe weinig aandacht besteed aan het economisch fundament van de pre-industriële armenzorg. José de Kruif onderzocht de bronnen van de Bossche armenzorginstellingen en legde daarbij de nadruk op de relatie tussen taakstelling en financiële middelen. Zij richtte zich onder meer op de boekhouding, de bedelingslijsten en de notulen van de instituten. Met behulp van deze gegevens is een reconstructie gemaakt van het financiële reilen en zeilen van de Bossche bedeling in de periode 1750-1900.

Hoewel door de aard van de hoofdvraag de nadruk op de institutionele kant van de sociale zorg ligt, is ook de bedeelde in beeld gebracht. Bekeken is welke bijdrage de bedeling leverde aan het levensonderhoud, wat er gedaan werd aan werkverschaffing en hoe men in aanmerking kon komen voor bedeling.

Marco van Leeuwen, Bijstand in Amsterdam ca. 1800-1850

In zijn dissertatie *Bijstand in Amsterdam ca. 1800-1850, Armenzorg als beheerings- en overlevingsstrategie*, waarvan dit jaar bij Waanders een handelsuitgave verscheen, gaat Marco van Leeuwen in op drie vragen: Welke groepen gaven armenzorg en waarom? Welke groep aanvaardden armenzorg en waarom? En tenslotte: Welke gevolgen had de armenzorg voor de samenleving? Hij schetst armoede en rijkdom in de hoofdstad en analyseert de armenzorg als een beheersingsstrategie van elites en een overlevingsstrategie van de armen. Vervolgens bespreekt hij de voor- en nadelen van alternatieve beheersings- en overlevingsstrategieën.

Frans Smits, Biografische schetsen van een aantal arme Amsterdamse gezinnen, 1870-1914.

Frans Smits beschrijft de armenzorg vanuit het gezichtspunt van de armen. Hij gebruikt daarvoor twee tamelijk unieke bronnen: een uitgebreide verzameling van klaagbrieven van armen aan de stedelijke overheid en het archief van de Gemeentelijke Sociale Dienst. Hierin bevinden zich voor de periode 1870-1914 ruim 30.000 dossiers van bedeelden. Een dossier bevat verslagen van armbezoekers en vanaf 1896 tevens verslagen van vrijwillige armverzorgers, bewijsstukken als geboorteakten, medische attesten, loonopgaven van werkgevers, rapporten van onderwijzers, aanbevelingsbrieven en soms ook brieven van bedeelden zelf. Een dossier kan betrekking hebben op een gedeelte van een jaar maar soms ook op een periode van enkele tientallen jaren, afhankelijk van hoe lang iemand bedeed werd. Frans Smits heeft voornamelijk dossiers bestudeerd die lopen over een lang tijdvak. Uit het enorme bestand heeft hij voor de periode 1870-1914 een steekproef genomen en aan de hand van het materiaal heeft hij biografieën van hulpvragers samengesteld. In deze biografieën zijn de centrale thema's: de strijd om te overleven, de rol die de armenzorg daarbij speelt en de relatie hulpvrager-hulpverleners.

Namens de Werkgroep Stedengeschiedenis
Jan van den Noort